

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ ÇEKİŞMELERİNDEN BİR ÖRNEK: U-2 UÇAK KRİZİ

Nurettin GÜLMEZ*

Bülent TAHANCI**

Öz

Soğuk Savaş döneminde Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Sovyetler Birliği arasında silahlanma ve nükleer yarış başlamıştır. Sovyet Rusya'nın yayılcı politikası ve buna karşılık ABD'nin attığı adımlar gerilimlerin artmasına neden olmuştur.

1 Mayıs 1960 tarihinde, Türkiye'deki Adana İncirlik hava üssünden kalkan Amerikan U-2 uçağının, Sovyet Rusya tarafından düşürülmesi ABD ve Sovyet Rusya'yı bir savaşın eşiğine getirmiştir. Olayın kamuoyuna yansımalarıyla birlikte, Sovyet Rusya sert bir tutum takınmış, Türkiye'nin de içinde bulunduğu Batılı devletleri gerekirse bir dünya harbinin çıkabileceğini söyleyerek tehdit etmiştir.

Bu çalışmada Türkiye, ABD ve İngiltere'deki ulusal gazetelerden de faydalanılarak olayın seyri ve çözümü adına atılan adımlar incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Soğuk Savaş, Doğu ve Batı blokları, U-2 uçağı, Sovyet Rusya, Kruşçev, Nükleer tesis, Hava üssü.

THE COLD WAR ERA POLICY MIGHT AN INSTANCE: U-2 AIRCRAFT ATTACK

Abstract

Between the United States and the Soviet Union started the arms and nuclear race during the cold war. Soviet Russia's expansionist policy and the United States' alliances against this policy resulted in escalated tensions.

On May 1, 1960, an American aircraft named U-2, which was departed from Adana İncirlik airbase in Turkey, shot by the Soviet Russia made the two countries to the brink of a war. When the U-2 incident was reflected in the public, the Soviet Russia maintained a tough stance and threatened the Western States including Turkey if necessary, as saying that the threat of a world war to come.

In this study, the steps taken on behalf of the course of the incident and the solution have been studied by utilizing the national newspapers in Turkey, the United States and United Kingdom.

Keywords: The Cold War, The Eastern and Western blocks, U-2 aircraft, Soviet Russia, Khrushchev, nuclear facilities, air base.

* Prof. Dr., Celal Bayar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü,

** Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi.

Giriş

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte siyasî, askerî, ekonomik ve sosyal alanlarda çok köklü değişiklikler meydana gelmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın siyasî sonuçlarından en önemlisi, şüphesiz ABD'nin dünya siyasetine etkin müdahil olmaya başlamasıdır. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Monroe Doktrini'ne (1823) bağlı kalarak kendi kıtasına çekilen ABD, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra İngiltere ile Fransa'nın siyasî ve ekonomik yönden zayıflamasıyla ortaya çıkan boşluğu değerlendirmek ve onların çekildiği Ortadoğu coğrafyasında söz sahibi olabilmek için aktif olarak dünya siyasetine geri dönmüştür.

Soğuk Savaş Dönemi olarak tabir edilen yıllarda (1945-1960) dünya, ABD ve Sovyetler Birliği'nin başını çektiği Doğu ve Batı bloklarının mücadelesine sahne olmuştur. Her iki blok lideri olan ülkeler bu dönemde, askerî ve psikolojik yönden birbirlerini sürekli olarak test etmişler ve elde ettikleri yeni bulgular neticesinde gerek kendilerinin gerekse de müttefiklerinin savunma sistemlerini koruma ve güçlendirmeye yönelik tedbirler almışlar ve bu yönde çeşitli yatırım yapmışlardır. Bu durum beraberinde hızlı bir silahlanma yarışını getirmiş, füze teknolojisinin gelişmesiyle rekabet artmış ve havada birbirlerine üstünlük kurmaya çalışan iki lider devlet bu mücadelelerini uzaya da taşımışlardır.

Silahlanma yarışına paralel olarak bu dönemde ittifak arayışları da önemli bir yer tutmuştur. ABD özellikle İkinci Dünya Savaşı sırasında işgal ettiği topraklardan çekilmeyen, Almanya ve Japonya'nın yenilmesi ile doğusunda ve batısında meydana gelen boşlukta yayılma politikası takip eden Sovyet rejimine karşı, Batı Avrupa'nın güçlü ve demokratik devletleriyle 1949 yılında Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'nü (NATO) kurmuştur¹. Böylece ABD, Marshall Plânı ile ekonomik açıdan yaptığını, NATO ittifakının kurulmasıyla askerî açıdan da yapmak istemiştir².

Türkiye, 1952 yılında NATO'ya üye olarak, Sovyetlerin yaymaya çalıştığı komünizme karşı, tercihini Batı bloğundan yana kullanmıştır. Ayrıca Türkiye'nin bu tercihinde, Sovyet Rusya'nın 1945 ve 1946 yıllarında Türkiye'den toprak ve Boğazlardan üs talebinde bulunması da etkili olmuştur³.

ABD de, jeopolitik önemi nedeniyle Türkiye'nin, Batı bloğu içinde yer almasını istemiştir. Amerikan başkanı Truman 12 Mart 1947'de, Kongrede yaptığı konuşmada, Türkiye'nin Batı dünyası için önemini vurgulamış ve askerî yardım

1 Yusuf Sarımay, "Türkiye'nin NATO'ya Girişi ve Türk Dış Politikasına Etkileri (1952-1990)", *Onuncu Askerî Tarih Sempozyumu Bildirileri*, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2006, s. 46.

2 Paul Kennedy, *Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1994, s.445.

3 Yusuf Sarımay, *a.g.m.*, s.47.

yapılması teklifinde bulunmuştur.⁴ Başkan Truman'ın bu konuşmasından bir gün sonra toplanan Amerikalı ordu kurmayları, yapılacak yardımın ayrıntılarını görüşmüşler ve Türkiye ile ilgili şu tespitlerde bulunmuşlardır:

“Büyük Britanya'nın Akdeniz bölgesinde güç kaybetmesi, Mısır'dan çekilmesi ve Filistin'deki yükümlülüklerinden tam olarak el çekmesi ihtimali Türkiye'nin güvenliğini olumsuz şekilde etkileyecektir.

Yunanistan'ın komünistlerin eline geçmesi de Türkiye'nin güvenliğini olumsuz şekilde etkileyecektir.

Türklerin kendi bağımsızlıklarını kararlılıkla korumaları ve SSCB'den nefret etmelerine rağmen kaçınılmaz Sovyet egemenliği korkusu, Türkleri, Sovyetlere taviz vermeye zorlayabilir.

Barış ortamında Türkiye, gerek Yakın Doğu'da, gerekse Arap dünyasında önemli konuma sahip bir ülkedir.

Türkiye'nin Rus baskısına karşı koyma kararlılığı ve Batının bunu desteklemek için demokratik olanaklarını kullanması, tüm Yakın Doğu ülkeleri için örnek oluşturacaktır.

Eğer Rusya barış döneminde Türkiye üzerinde etkin olursa, Ortadoğu ülkelerinin tümü benzeri duruma düşecektir.

Eğer Rusya barış döneminde Türkiye'yi ele geçirirse, savaş döneminde Ortadoğu'yu savunma olanağımız mutlak anlamda sifıra inecektir.

*Savaş döneminde Türkiye Rusya'nın Doğu Akdeniz bölgesine ve Ortadoğu ülkelerine, özellikle de Filistin'e ilerlemesi yolunda doğal engeldir”.*⁵

Yukarıda sayılan gerekçelerle Truman Doktrini (1947) ve Marshall Planı (1947) hayata geçirilerek Türkiye'ye askerî ve ekonomik yardım yapılmıştır.

Türkiye'nin NATO'ya üye olmasıyla birlikte, NATO'nun güney kanadında, Sovyetler Birliği sınırının savunulmasında görev almıştır. Topraklarında kurulan askerî üsler ve havaalanları Türkiye ile Sovyetler Birliği arasında sürekli olarak gerginlikler yaşanmasına neden olmuştur⁶. Diğer yandan 5 Mart 1959 tarihli Türk - Amerikan İşbirliği Antlaşması ile Türkiye NATO haricinde, Ortadoğu bölgesinde de Sovyetlere karşı, ABD ile müttefik olmuştur⁷.

4 Ord. Yb. Ahmet Aktar, Dilşen İnce Erdoğan, “İkinci Dünya Savaşı Sonrası Amerikan Askerî Yardımı: Truman Doktrini ve Marshall Planı”, Onuncu Askerî Tarih Sempozyumu Bildirileri, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2006, s.436.

5 Cemil Hasanlı, *Tarafsızlıktan Soğuk Savaşa Doğru Türk - Sovyet İlişkileri (1939-1953)*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2011, s.s.397-398.

6 Mehmet Gönülöbol, A. Halûk Ülman, A. Suat Bilge, Duygu Sezer, *Olaylarla Türk Dış Politikası, C.I (1919-1973)*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1987, s.316.

7 İsmail Soysal, *Türkiye'nin Dış Münasebetleriyle İlgili Başlıca Siyasî Antlaşmaları*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1965, s.458.

Soğuk Savaş döneminin başlarında (1945–1952), nükleer silah teknolojisinde üstünlüğü elinde bulunduran ABD⁸, Sovyetler Birliği'nin 4 Ekim 1957'de Sputnik I uydusunu taşıyan roketi uzaya göndermeyi başararak⁹ yavaş yavaş bu üstünlüğünü kaybetmeye başlamış ve iki devlet arasında nükleer denge sağlanmıştır. Bu gelişmeyle Sovyetler Birliği, rakibi karşısında havada üstünlüğü ele geçirmiş ve Batı bloğunda yer alan ülkelere büyük bir korku salmıştır.

ABD, Kore Savaşı'ndan (1950–1953) sonra geliştirdiği uzun menzilli uçaklarla Sovyetler Birliği topraklarına rahatlıkla ulaşabilmiş ve taşıdığı nükleer bombalarla rakibini tehdit etmiştir. Sovyetler Birliği, 1957'de elde ettiği başarı ile Amerikan uçaklarından daha hızlı ve güçlü füzeleri yapma imkânına sahip olduğunu göstermiştir. Bu durum, ABD'nin hava üstünlüğünü Sovyetler Birliğine kaptırmış olduğunun en açık delillerindendir. Çünkü söz konusu yıllarda uçakların havada etkisiz hale getirilmesi kolaydı. Ancak henüz füzeleri havada önlemek mümkün değildi¹⁰. Diğer yandan Sovyetler Birliği devlet başkanı Kruşçev¹¹, 1957'den 1961 yılına kadar açıkça ve sürekli olarak Batılı devletleri tehdit etmiştir. *“Sovyet füze kapasitesi Birleşik Devletlerden o kadar üstündür ki istediği Amerikan veya Avrupa şehrini yok edebilir”¹²* diyerek düşmanlarına korku salmaktan geri kalmamıştır. Üstelik bu tehditlerinde abartıya varan açıklamalarda bulunduğunu da daha sonra itiraf etmiştir. Kruşçev'in *“Halka yaptığım konuşmalarda füzelerimizle her mesafede bir sineği bile vurabileceğimizi söylemek hep kulağıma hoş geliyordu... Biraz abarttım”¹³*. Sözleri ile füze mühendisi oğlu Sergey'in *“Düşmanlarımızı sahip olmadığımız füzelerle tehdit ettik”¹⁴*. şeklindeki ifadeleri buna örnek olarak gösterilebilir.

Sovyetler Birliği'nin uzun menzilli kıtalararası füze (I.C.B.M.) teknolojisine sahip olması, sadece ABD'yi değil, NATO üyesi demokratik Batı Avrupa devletlerini de endişelendirmiştir. Çünkü bu tarihlerde sözü edilen devletlerin ellerinde henüz uzun menzilli füzeler yoktu¹⁵. Bu durum karşısında ABD öncülüğündeki NATO üyesi ülkeler, muhtemel bir Sovyet saldırısına karşı çare aramaya başlamışlardır. Öne çıkan çözüm yollarından biri, ABD'nin, NATO üyesi ve diğer Amerikan müttefiki ülkelere sahip olduğu orta menzilli füzeleri (I.R.B.M.) yerleştirmek olmuştur. Bu çözüm yolu, Sovyetlere yakın ülkelere

8 Rifat Uçarol, *Siyasî Tarih (1789-1999)*, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2000, s.706.

9 Baskın Oran, *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, c. I (1919-1980), İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s.572.

10 Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasî Tarihi*, C.I (1914–1980), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1992, s.600.

11 Kruşçev, 1953'te Stalin'in ölümüyle Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin genel sekreterliğine getirilmiştir. 1958'de başbakanlığı da üstlenen Kruşçev, 1964'te istifasına kadar her iki görevi birlikte yürütmüştür.

12 John Lewis Gaddis, *Soğuk Savaş, Pazarlıklar, Casuslar, Yalanlar, Gerçek*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2008, s.68.

13 John Lewis Gaddis, *a.g.e.*, s.68.

14 John Lewis Gaddis, *a.g.e.*, s.68.

15 Mehmet Gönülöb vd., *a.g.e.*, s.316.

sınır komşusu olan Türkiye'nin de önemini artırmıştır. Böylece zaman kazanan ABD, Sovyetlere karşı kendi uzun menzilli füzelerini geliştirebilmiştir¹⁶.

NATO Konseyinin 16-19 Aralık 1957 tarihlerinde Paris'te yaptığı toplantıda, bu konu üzerinde durulmuş ve Sovyetlere karşı alınacak önlemler ele alınmıştır¹⁷. Amerikan Dışişleri Bakanı Dulles konseyde yaptığı konuşmada, ABD'nin teklifini NATO üyesi ülkelere bildirmiştir. Ancak bu teklif İngiltere, İtalya ve Türkiye dışında diğer NATO üyesi ülkeler tarafından benimsenmemiştir. Üstelik Başbakan Adnan Menderes 9 Aralık 1957'de NATO Konseyi toplantısına katılmadan önce yaptığı bir açıklamada, ABD'den orta menzilli füzelerin (I.R.B.M.) gelmesini kabul ettiklerini ve bu füzeleri kullanacak Türk subaylarının eğitim için ABD'ye gönderildiklerini söylemiştir. Ayrıca NATO Konseyi toplantısında yaptığı konuşmada da, teklifi desteklediğini açıkça beyan etmiştir¹⁸.

Sovyetler Birliği de 1957 yılı sonundan itibaren NATO üyesi ülkeleri, topraklarına nükleer füze yerleştirmemeleri konusunda uyarmaya başlamıştır. Hatta Kruşçev 1959'da Yüksek Şura'da yaptığı konuşmada; *"Türkiye yardım alabilmek için toprağında üsler kurulmasına razı olmuştur. Türkiye NATO'nun ve CENTO'nun üyesidir. Bu suretle silah deposu haline gelmiştir. Rusya, Atatürk döneminde kurulan dostluğu canlandırmak istemektedir. Fakat teşebbüslerimiz netice vermemiştir"*¹⁹. diyerek rahatsızlığını dile getirmiştir. Sovyetler Birliği'nin bu uyarılarının etkili olduğu, ABD'nin teklifinin sadece İngiltere, İtalya ve Türkiye tarafından kabul edilmesinden anlaşılmaktadır²⁰.

Türkiye'nin ABD'nin teklifine olumlu cevap vermesinin ardından başlayan müzakereler, uzun sürmüş ve ancak 1959 yılında orta menzilli füzelerin (I.R.B.M.) yerleştirilmesi mümkün olmuştur. Görüşmelerin bu kadar zaman almasının nedeni, Türkiye ile Yunanistan arasında Kıbrıs konusunda yaşanan gerginliklerdir. Taraflar arasındaki sorunların aşılmasından sonra, bu konuda netice alınabilmiştir. Türkiye'de kurulacak olan füze üsleri ile ilgili olarak Ekim 1957 tarihinde New York Times gazetesinde şu bilgiler yer almaktadır:

"Türkiye'de orta menzilli bir balistik füze üssü kurulması ile alakalı müzakereler tamamlanmıştır. Geriye kalan iş, Türk Hükümetinin Parlamento'da bir açıklama yapmayı ayarlamasından ibarettir. Bu, Türkiye ile ABD'nin silahları sağlamak üzere usulen mektup ve diğer belgeleri teati edecekleri bir zamana rast gelmiştir. Müzakereler, Avrupa'daki Müttefik (Kuvvetler) Başkumandanı General Lauris Norstad'ın Paris yakınlarındaki genel karargâhında yapılmıştır. Bu müzakereler, ABD'nin NATO

16 Oral Sander, *Türk - Amerikan İlişkileri 1947-1964*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1979, s.182.

17 Mehmet Gönübol vd., *a.g.e.*, s.316.

18 Oral Sander, *a.g.e.*, s.s.182-183.

19 Kâmurân Gürün, *Dış İlişkiler ve Türk Politikası*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1983, s.202.

20 Baskın Oran, *a.g.e.*, s.572.

üyelerine üç sene önce yaptığı tekliflere uygun olarak üç sene evvel başlamıştı... Her iki vaziyette de, projesi tamamlanmış olan Türkiye'deki füze üssü, birçok Sovyet şikâyet ve ihtarlarıyla karşılaşacaktır. Türkiye'nin, hava kuvvetlerinin geliştirdiği "Thor" füzelerinden mi, yoksa kara kuvvetlerinin geliştirdiği "Jüpiter"lerden mi alacağı kesin olarak bilinmemektedir. Anlaşmadaki esas belgeler, modelini belirtmeden, sadece orta menzilli balistik füzelerden bahsetmektedir. Nükleer harp başlıklarıyla teçhiz edilebilen orta menzilli balistik füzelerin menzili 1.500 mildir. Bunlar, Türkiye'den, Rusya'nın Avrupa'daki arazisinin her bölgesine, Asya'daki geniş topraklarının büyük bir kısmına yönlendirilebilir... Anlaşmanın ana hatlarına göre Amerika, füzeler için nükleer harp başlıkları temin edecek ve kontrollerini yapacaktır. Harp halinde ateşleme kararı, Türk Hükümeti, General Norstad'ın Genel Karargâhı ve ABD Başkanının ittifakı üzerine verilecektir²¹."

Soğuk Savaş döneminde, ABD ile Sovyet Rusya arasındaki krizler arttıkça ABD'nin bölgedeki müttefiklerine olan ihtiyacı da gittikçe artmıştır. Bu yüzden 1950 yılına kadar Türkiye ile ABD arasında 12 Temmuz 1947 tarihli ve 5123 sayılı yasaya dayanarak 3, 1950-1960 arasında 31, 1960-1965 arasında ise 20 olmak üzere, toplam 54 ikili antlaşma imzalanmıştır.²² NATO Antlaşması'nın üçüncü maddesine dayanılarak yapılan bu antlaşmalar, uygulama antlaşmaları olduğu gerekçesiyle TBMM'nin onayından geçirilmemiş²³, hükümet ve kamuoyunun bilgisinden gizlenmiştir.

Türkiye'de kurulacak Amerikan üsleri ve tesisleri ile ilgili antlaşmalar, 23 Haziran 1954 tarihinde imzalanan Askerî Kolaylıklar Antlaşması ve bu antlaşmaya dayanarak yapılan uygulama antlaşmaları ile düzenlenmiştir. Bu antlaşmaya dayanarak imzalanan uygulama antlaşmalarının birçoğu, askerî yetkililer arasında yapılmıştır²⁴. Bu da bize gösteriyor ki, Türkiye'de kurulan askerî üsler ve tesislerle ilgili birçok ayrıntı ve gelişmelerden dönemin siyasî aktörlerinin haberi olmamıştır. ABD imzalanan bu antlaşmalarla Türkiye'de; hava üsleri, stratejik füze üsleri, muhabere elektronik tesisleri ve bu tesislerde çalışan askerî personelin ihtiyacı olan her türlü sosyal birimleri kurmak için gerekli haklara sahip olmuştur. Adana'da İncirlik Hava Üssü, İzmir'de Çiğli, Diyarbakır'da Pirinçlik, Ankara'da Esenboğa ve Eskişehir havaalanı, yukarıda adı geçen antlaşmalarla Amerikan uçaklarının kullanımına açılmıştır²⁵.

ABD, Türkiye ile 5 Mayıs 1959'da Ankara'da imzaladığı antlaşma ile atom silahlarının kullanılması, personel eğitimi ve savunma planlarının geliştirilmesi konusunda Türkiye'ye taahhütte bulunmuştur²⁶. 25 Ekim 1959'da Paris'te imzalanan anlaşma ile de Jüpiter füzelerinin Türkiye'ye yerleştirilmeleri konusunda mutabakata varılmıştır. Bu antlaşmaya göre Türkiye 15 adet Jüpiter

21 Mehmet Gönübol vd., *a.g.e.*, s.317.

22 Cüneyt Akalın, *Soğuk Savaş ABD ve Türkiye -1*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2003, s.228.

23 Türkaya Ataöv, *Amerika, NATO ve Türkiye*, Aydınlik Yayınları, Ankara, 1969, s.217.

24 Mehmet Gönübol vd., *a.g.e.*, s.505.

25 Mehmet Gönübol vd., *a.g.e.*, s.506.

26 Oral Sander, *a.g.e.*, s.185.

füzsesinin topraklarına yerleştirilmesini kabul etmiştir. Ayrıca ABD, İngiltere ile 60 Thor füzesi, İtalya ile de 30 Jüpiter füzesinin yerleştirilmesi antlaşması imzalamıştır²⁷. İmzalanan bu antlaşmalarla 1960'lı yılların sonuna gelindiğinde, Türkiye'de kurulan Amerikan üsleri ve tesislerinde görevli ABD askerlerinin sayısı 24.000'e, 1964'e kadar alınan askerî yardımın miktarı ise 2.271.000.000 dolara ulaşmıştır²⁸.

Bütün bu gelişmeler bize Sovyetler Birliği'nin uzay ve nükleer alanlardaki çalışmaları, ABD ve onun müttefiklerini rahatsız etmiştir. Sovyetlere karşı, onları işbirliğine yönlendirmiştir. Sovyetler Birliği devlet başkanı Kruşçev'in basına yansıyan demeçleri de, tedirginliği iyice arttırmış ve alınacak tedbirler konusunda işbirliğinin kaçınılmaz kılmasıdır. Bu konuda akla gelen ilk çözüm yollarından ilki, NATO üyesi ülkelere orta menzilli füzelerin yerleştirilmesi olmuştur. Başta Türkiye olmak üzere İngiltere ve İtalya'nın bu teklifi kabul etmesi, onları, Sovyetler Birliği'nin tehditleriyle karşı karşıya bırakmıştır. İngiltere ve İtalya'nın tutumu, Soğuk Savaş'ın başından itibaren dış politikada takip ettikleri Amerikan yanlısı politika ile açıklanabilir. Türkiye'nin tutumu ise, ABD'den aldığı ekonomik ve askerî yardımların devam etmesi ile ilişkilendirilebilir.

Sovyet tehdidine karşı yaptığı askerî antlaşmalar dikkate alındığında Türkiye'nin, Amerikan istekleri karşısında fazla tavizkar davrandığı anlaşılmaktadır. Verilen tavizlerin kamuoyunda rahatsızlık uyandırabileceği endişesiyle de, ABD ile imzalanan ikili antlaşmalar meclisin onayından geçirilmeden uygulanmaya konmuştur. Antlaşmaların imzalanmasında siyasilerden çok askerî yetkililerin ön planda olması, hükümetin dış politikada teslimiyetçi bir tutum içinde olduğu ve sorumluluğu, askeri yetkililerin üzerine attığı şeklinde değerlendirilebilir.

1. U-2 Uçak Krizi

Soğuk Savaş döneminde dünyanın iki süper gücünü karşı karşıya getiren en önemli olaylardan biri U-2 Uçağı Krizi'dir. 1957'de Sovyetler Birliği'nin uzaya ilk füzeyi göndermesi ve bu alanda ABD'ye üstünlük sağlaması iki devlet arasındaki nükleer silahlanma rekabetini artırdığı gibi, birbirlerine karşı istihbarat faaliyetlerinin de yoğunlaşmasına neden olmuştur. Düşman topraklarının haritalarını çıkarmak, muhtemel saldırı planlarını önceden haber almak, nükleer tesisleri ve saldırılabilecek noktaları tespit etmek için bazı girişimlerde bulunmuşlardır.

Bu amaçla ABD, hem kendini hem de NATO üyesi devletleri sürpriz bir Sovyet füze saldırısından koruyabilmek için Sovyetler Birliği'nin nükleer

27 Baskın Oran, *a.g.e.*, s.573.

28 William Hale, *Türk Dış Politikası 1774-2000*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2003, s.124.

tesislerini takip ve kontrol edebilecek U-2 uçaklarını geliştirmiştir²⁹. Amerikan Merkezî İstihbarat Teşkilatı'nın (CIA), Lockheed uçak şirketine özel olarak ürettirdiği U-2 uçaklarının en önemli özellikleri;

Sovyet radarlarına yakalanmadan 30.000 metre yükseklikte uçabilmesi,

Motorları güç kaybedince 300 mil süzülebilmesi,

Yakıt ikmalı yapmaksızın yedi buçuk saat ve 3.000 mil uçabilmesi,

Ayrıca çok yüksekte net olarak fotoğraf çekebilecek kameralara sahip olmasıydı³⁰.

Bu uçakların üsleri Türkiye'nin yanı sıra İngiltere, Almanya ve Japonya'da bulunuyor ve 1956 yılından itibaren düzenli olarak Sovyetler Birliği toprakları üzerinde uçarak bilgi topluyorlardı. Türkiye, 1956 yılından itibaren Adana'daki İncirlik hava üssünde bulunan bu uçakların, bilimsel araştırmalarda kullanılmak üzere, bilgi toplamak için uçuşlar gerçekleştirmesine izin vermiştir. Ancak uçuşlar hakkında kendisine daha fazla bilgi verilmemiş ve gerçekler gizlenmiştir³¹.

U-2 uçuşları, ABD Başkanının yetki vermesi ile CIA tarafından yürütülmüştür³². U-2 uçaklarının uçuşları çok gizli tutulmuştur. Ancak 1958 ve 1959 yıllarında bilimsel dergilerde, bu uçaklardan ve casus uçuşlarından bahsedilmeye başlanmıştır. Hatta Sovyetler Birliği Devlet Başkanı Kruşçev'in Eylül 1959'da ABD'yi ziyaretinde Başkan Eisenhower'a U-2 uçuşlarından şikâyet etmesi kamuoyuna yansımıştır³³.

1 Mayıs 1960 tarihinde Türkiye'deki Adana İncirlik hava üssünden havalanan ve pilot Gary Powers tarafından kullanılan bir U-2 uçağı, Sovyet toprakları üzerinde arızalanınca alçalmış ve radarlara yakalanınca da düşürülmüştür. Dünya kamuoyu, bu olayı, Sovyetler Birliği Devlet Başkanı Kruşçev'in 5 Mayıs 1960'ta parlamentoda yaptığı bir konuşmadan öğrenmiştir³⁴. Kruşçev, bir Amerikan uçağının Sovyet toprakları üzerinde düşürüldüğünü açıklamıştır. Kruşçev konuşmasında Batı'ya çok sert çıkmış ve şunları söylemiştir:

"1 Mayıs günü saat 5.36'da bir Amerikan uçağı hududu geçerek topraklarımıza girmiştir. Müsteviliyi düşürmek için ateş açılması emri verilmiştir. Emir yerine getirilmiş ve uçak düşürülmüştür. İşaretleri silinmiş olmakla beraber uçak bariz olarak Amerikan uçağıdır. Sert bir protestoda bulunulacaktır. Onlara, memleketimizi savunmak için gereken bütün tedbirleri almak hakkına sahip olduğumuzu söyleyeceğiz. Sulh istiyoruz.

29 Fahir Armaoğlu, *Belgelerle Türk - Amerikan Münasebetleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1991, s.261.

30 Oral Sander, *a.g.e.*, s.192.

31 Nasuh Uslu, *Türk - Amerikan İlişkileri*, 21. Yüzyıl Yayınları, Ankara, 2000, s.182.

32 Oral Sander, *a.g.e.*, s.192.

33 Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasî Tarihi*, C.I (1914-1980), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1992, s.600.

34 *Akşam*, 6 Mayıs 1960, s.1. ve *Tercüman*, 6 Mayıs 1960, s.1 ve *Vatan*, 6 Mayıs 1960, s.1.

Fakat buna kavuşmak için yalvaracak, avuç açacak da değiliz³⁵." Ayrıca Kruşçev konuşmasında " Bir Sovyet uçağı New York veya Chicago üzerinde dolaşsaydı, ABD'nin tepkisi ne olurdu? Amerikalı idareciler, misilleme için atom ve hidrojen bombalarını hazır tuttıklarını beyan ederlerdi. Bir Sovyet uçağının Amerikan toprağına yakın bulunması harbe başlangıç teşkil edebilir³⁶." diyerek haklılıklarını vurgulamak istemiştir. Kruşçev'in açıklamasına dikkat edilecek olursa düşürülen uçağın, U-2 casus uçağı olduğunu söylememiştir. Bir gün sonra Sovyet Şurası'nda konuşan Mareşal Greçko, uçağın bizzat Kruşçev'in emri ile Sovyet roketi tarafından ilk vuruşta düşürüldüğünü açıklamıştır³⁷.

ABD de aynı gün yaptığı açıklamada, düşen uçağın 1 Mayıs'ta Adana'dan havalanan, dış atmosfer ve rüzgâr akıntıları ile ilgili keşif yapan bir U-2 keşif uçağı olabileceğini kamuoyuna duyurmuştur. Ayrıca pilotun oksijen yetersizliği sebebiyle baygınlık geçirmiş olabileceği ve otomatik pilot aracılığıyla uçağın Sovyet topraklarına girmiş olma ihtimalinin yüksek olduğunu açıklamıştır³⁸. Amerikan U-2 uçağının Sovyet Rusya tarafından düşürülmesi, bir anda iki ülke arasındaki ilişkilerin gerilmesine neden olmuştur. Hatta Sovyet Rusya'nın Amerika aleyhinde başlattığı uluslararası karalama kampanyasını daha da ileri götürmesi durumunda, Başkan Eisenhower'ın bir ay sonra Sovyetlere yapacağı ziyaretin iptal edilebileceği kamuoyuna duyurulmuştur³⁹.

Sovyetler Birliği Devlet Başkanı Kruşçev, 7 Mayıs 1960'ta Sovyet Yüksek Şurası'nda yaptığı ikinci açıklamada, düşürülen Amerikan uçağının Lockheed firmasına ait bir U-2 casus uçağı olduğunu, uçağın pilotu Gary Powers'ın paraşütle atladığını ve sağ olarak ele geçirildiğini söylemiştir. Ayrıca pilota, Sovyetlerin eline canlı olarak düşmemesi emrinin verilmiş olduğunu, fakat pilotun bunu yapamadığını iddia etmiştir⁴⁰. Delil olarak da pilot Gary Powers'ın, bu gibi bir durumla karşılaşınca kendini öldürmek amacıyla taşıdığını söylediği zehirli bir iğneyi göstermiştir⁴¹. Üstelik pilotun üzerinde Rusya'daki havaalanları ve askerî üslerin resimleri ile iki altın saat, yedi altın yüzük ve Rus paraları ile bazı Avrupa devletlerine ait paralar bulunduğunu belirterek pilotun casusluk suçu ile mahkemeye verileceğini söylemiştir⁴². Kruşçev ayrıca uçağın 27 Nisan'da Türkiye'deki İncirlik üssünden Pakistan'a hareket ettiğini, orada üç gün kaldıktan sonra, Peşaver'den havalanarak Sovyet topraklarına girdiğini, oradan da Norveç'e geçeceğini belirtmiştir. Kruşçev konuşmasında, uçağın Sovyet toprakları üzerinde 2.000 kilometreden fazla uçuş yaptığını ve arızalanarak 18 bin metreye alçaldığında radara yakalanarak düşürüldüğüne

35 Tercüman, 6 Mayıs 1960, s.1, s.5.

36 Vatan, 6 Mayıs 1960, s.5.

37 Milliyet, 7 Mayıs 1960, s.1. ve Akşam, 7 Mayıs 1960, s.1.

38 Hürriyet, 6 Mayıs 1960, s.1, s.5 ve Vatan, 6 Mayıs 1960, s.5.

39 Hürriyet, 7 Mayıs 1960, s.1.

40 Tercüman, 8 Mayıs 1960, s.5 ve Vatan, 6 Mayıs 1960, s.1.

41 Tercüman, 12 Mayıs 1960, s.5

42 Milliyet, 8 Mayıs 1960, s.1, s.5.

de değinmiştir⁴³. Aynı zamanda Türkiye, Pakistan ve Norveç'e ithamlarda bulunmuştur⁴⁴. Kruşçev uçağın düşürülmesinden sonra yaptığı ilk açıklamada pilotun sağ olarak ele geçirildiğini açıklamamasının sebebi olarak, ABD'nin bu konuda ne söyleyeceğini öğrenmek istediğini ifade etmiş, ABD tarafından açıklanan sebepleri uydurma olarak nitelendirmiştir⁴⁵. Bütün bu açıklamalar bize, U-2 casus uçağının düşürüldüğü andan itibaren Sovyetler Birliği'nin ustaca bir taktik izlediğini ve ABD'yi uluslararası kamuoyunda zor duruma düşürmek ve prestijini sarsmak için eline geçen fırsatları iyi değerlendirdiğini göstermiştir.

Sovyetler Birliği'nin bu suçlayıcı açıklamaları ve kamuoyuyla paylaştığı bilgi ve belgeler karşısında ABD gerçeği daha fazla saklamanın imkânsız olduğunu anlamıştır. ABD tarafından yapılan açıklamada; düşürülen U-2 uçağının meteoroloji uçağı olmadığı, Sovyetler Birliği hakkında bilgi toplamakla görevli bir istihbarat uçağı olduğu, Sovyetlerin takip ettiği yayılmacı ve tehdit edici faaliyetler nedeniyle, ABD'nin gerek kendisinin gerekse de NATO üyesi Batı Avrupa devletlerinin güvenliklerini korumak amacıyla böyle bir yöntemle başvurduğunu açıklamak zorunda kalmış ve bunun normal karşılanması gerektiğini vurgulamıştır⁴⁶. Üstelik Başkan Eisenhower'ın *"Casusluk zarurî bir şeydir"*⁴⁷ açıklamasının ardından, Amerikan Temsilciler Meclisi üyelerinden Clarence Cannon'un da, *"Casusluğun tarih boyunca harbin tamamlayıcı bir kısmı olarak mütalâa edildiğini, tarihte hiçbir milletin casusluğu Rusya kadar büyük bir maharetle tatbik edemediğini"*⁴⁸ ifade eden açıklamaları, ABD'nin yaptıklarının meşruluğunu sağlamaya yönelik çabalardır. Amerikan Savunma Bakanı Gates, Kongre'de yaptığı bir konuşmada, meteoroloji uçağı gibi bir gerekçenin, böyle bir durumla karşılaşılınca başvurulmak üzere önceden hazırlanmış bir senaryo olduğunu itiraf etmiştir⁴⁹.

Bu arada ABD, Sovyetler Birliği'nin basına servis ettiği, düşürülen U-2 uçağı enkazına ait fotoğrafların gerçeği yansıtmadığını, uçağın proje mühendisi C. L. Johnson ve Başkan Eisenhower'ın açıklamalarıyla yalanlamaya çalışmıştır. Amerikan U-2 uçağının projelerini hazırlayan mühendis C. L. Johnson, uçağın enkazına ait Sovyetler tarafından yayınlanan fotoğrafların sahte olduğunu iddia ederek şöyle demiştir: *"Teknisyenlerle birlikte, Ruslar tarafından neşredilen fotoğrafları tetkik ettik. Ruslar, herhangi bir sebeple başka bir uçak enkazına ait bir fotoğraf neşretmişlerdir. Şayet U-2 düşürülmüşse mekanik bazı sebepler veya oksijen kifayetsizliğinden uçak normal seyir irtifainin çok altına düşmüş olmalı. Uçağın kanat takımları U-2'ninkinin aynı değildir. Üst kısmının ağır yapısı da U-2'ye benzemektedir"*⁵⁰.

43 Tercüman, 8 Mayıs 1960, s.5.

44 Akşam, 8 Mayıs 1960, s.1.

45 Milliyet, 8 Mayıs 1960, s.5.

46 Oral Sander, a.g.e., s.193.

47 Tercüman, 12 Mayıs 1960, s.1.

48 Tercüman, 12 Mayıs 1960, s.5.

49 Oral Sander, a.g.e., s.194.

50 Hürriyet, 11 Mayıs 1960, s.5.

Yapılan açıklamalarda bu kadar yüksek irtifada uçabilen uzun menzilli bir uçağın, roket veya bir başka uçağın saldırısıyla düşürülemeyeceği, ancak mekanik bir arıza sonucu ya da oksijen yetersizliği nedeniyle irtifa kaybetmiş olabileceği üzerinde durulmuştur⁵¹. ABD'nin kamuoyuna yönelik bilgilendirme faaliyetleriyle Sovyetler karşısında sarsılan askerî imajını kurtarmaya çalıştığı açıkça anlaşılmaktadır. Diğer yandan Sovyet Silahlı Kuvvetlerinin gazetesi Kızıl Yıldız'da, düşürülen Amerikan U-2 casus uçağının pilotu ile yapılan bir mülakat yayınlanmış ve pilot Gary Powers, uçağının bir Rus roketi tarafından düşürülmediğini, uçağın motorunun infilâk ettiğini ifade etmiştir⁵².

Sovyet Rusya, casusluk suçuyla yargılanacağını duyurduğu U-2 uçağının pilotu Gary Powers'ın sorgulamasında, kendi tezlerini güçlendirecek bilgiler elde etmiştir. Pilot Gary Powers'ın itiraflarında öne çıkan hususlar şunlardır:

“ 1- Pilot, CIA ile imzalamış olduğu kontrata uygun olarak ABD'nin özel bir hava müfrezesinde çalışmaktadır ve görevi, Sovyetler Birliği'ndeki telsiz istasyonları, radar istasyonları ve roket üsleri hakkında havadan bilgi toplamaktır.

2- Pilotun bağlı bulunduğu birlik 1956 Ağustos tarihinden beri İncirlik Hava Üssünde üslenmiş olup, her yıl bir seri istihbarat uçuşlarına çıkmaktadır.

3- Pilotun düşürüldüğü günkü görevi, Pakistan'dan Norveç'e doğru uçup bilgi toplamaktır⁵³. ”

ABD bir yandan sarsılan saygınlığını düzeltmeye ve diğer yandan da Sovyet Rusya ile arasında yükselen tansiyonu düşürmeye çalışmıştır. Nitekim ABD Başkanı Eisenhower'ın “Yeni bir Pearl Harbour istemiyoruz”⁵⁴ şeklindeki sözleri, bunun en iyi göstergesidir.

Ancak ABD'nin bu ortamı yatıştırmaya yönelik açıklamalarına karşın Sovyetler Birliği Devlet Başkanı Kruşçev, Batı'yı harp açmakla tehdit etmiş ve düşürülen Amerikan U-2 casus uçağının parçalarının teşhir edildiği bir basın toplantısında yabancı basın mensuplarına şunları söylemiştir: “Bunlar son derece tehlikeli hareketlerdir. Barışı yakından tehdit ediyorlar. Bu gibi uçakları ve bunların havalandıkları üsleri bir dahaki sefere imha edeceğiz. Onlar bu hareketleriyle bu defa bizi yoklamaya kalktılar. Biz ise burunlarını kırmakla yetindik. Böyle faaliyetler devam ettiği takdirde dünya savaşının patlaması işten bile değildir⁵⁵. ” Kruşçev bu sözleriyle adeta ABD'ye ve müttefiklerine meydan okumuş ve “dünya savaşı” ifadesiyle bu gibi düşmanca hareketlerin, bir üçüncü dünya savaşına neden olabileceğini söylemiştir.

51 Cumhuriyet, 11 Mayıs 1960, s.5.

52 Cumhuriyet, 11 Mayıs 1960, s.5.

53 Oral Sander, a.g.e., s.194.

54 Cumhuriyet, 12 Mayıs 1960, s.1 ve Vatan, 12 Mayıs 1960, s.1.

55 Cumhuriyet, 13 Mayıs 1960, s.1, s.5.

U-2 casus uçağının düşürülmesinden itibaren ABD'nin dünya kamuoyunu yanıltmaya yönelik bir tutum içine girdiğini görüyoruz. Sovyet Rusya da bilinçli olarak gerçekleri açıklamakta acele etmemiş ve ABD'nin açık vermesini beklemiştir. ABD'nin U-2 casus uçağını inkâr etmesiyle de beklediği fırsatı yakalayan Sovyet Rusya, başta ABD olmak üzere topraklarını Amerikan üslerine açan ülkeleri tehdit etmeye başlamıştır. Bunun üzerine de ABD'nin gerilimi düşürmeye yönelik adımlar atması, Sovyet tehdidinin boyutlarını göstermesi bakımından önemlidir.

2. Basında U-2 Uçak Krizi

Bu bölümde U-2 Uçak Krizi'nin basına yansısı ele alınmıştır. Türkiye, ABD ve Rusya, olayın doğrudan tarafıdır. İngiltere ise Soğuk Savaş döneminde ABD'nin müttefiki ve etkili bir güçtür. Basın incelemesi için Türk, Amerikan ve İngiliz gazeteleri seçilmiştir. Rus basını ise dil yetersizliği nedeniyle incelenememiştir. Türk, Amerikan ve İngiliz gazetelerinin seçiminde herhangi bir ölçüt dikkate alınmamış ve ulaşılabilen gazeteler arasından rastgele seçilmiştir.

2.1. U-2 Uçak Krizi'nin Türk Basınına Yansısı

U-2 Uçak Olayı, Türkiye ile Sovyetler Birliği ilişkilerinin daha da bozulmasına neden olmuştur. U-2 uçağının ilk olarak Adana İncirlik Hava Üssü'nden kalkmış olması, Sovyet Rusya tarafından Türkiye'nin ABD'nin istihbarat faaliyetlerine destek verdiği şeklinde değerlendirilmiş ve yapılan açıklamalarda, Türkiye'yi suçlayıcı bir dil kullanılmıştır⁵⁶. Bunun üzerine Türkiye, Dışişleri Bakanlığı aracılığı ile yaptığı açıklamada, Sovyet toprakları üzerinde düşürülen uçağın Türkiye'den geçtiği haberlerinin gerçeği yansıtmadığı ve Türkiye tarafından hiçbir Amerikan uçağının Sovyet toprakları üzerinde bu tür uçuşlara izin verilmediği belirtilmiştir⁵⁷. 8 Mayıs 1960 tarihinde yayınlanan bildiride şu ifadeler yer almıştır:

"Türkiye Hükümeti tarafından hiçbir Amerikan uçağına Sovyet arazisi üzerinde keşif amaçlı ve diğer herhangi bir maksatla uçuş müsaadesi verilmiş değildir. Böyle bir uçağın Türk hududunu aşarak Sovyet Rusya'ya geçmediği malûmdur. Esasen Sovyet makamları da, buna aykırı bir iddiada bulunmamıştır. Şurası muhakkaktır ki, Türkiye kendi hava sahası dışında ancak kendi uçaklarından sorumludur. Daha önce kendi üzerinden geçmiş olsa bile, bu geçiş Türkiye'yi hiçbir şekilde bağlamaz⁵⁸."

Sovyet Rusya'nın 13 Mayıs'ta verdiği ikinci notaya verilen cevapta da, Türk hükümetinin sınırları dışında sadece kendi uçaklarından sorumlu olduğu

56 Tercüman, 8 Mayıs 1960, s.5.

57 Tercüman, 9 Mayıs 1960, s.1.

58 Fahir Armaoğlu, Belgelerle Türk - Amerikan Münasebetleri, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1991, s.262.

tekrarlanmış⁵⁹. Türkiye'nin Sovyet Rusya'nın notalarına verdiği cevaplardan da anlaşılacağı üzere, Türkiye yaşanan uçak krizini en az zararlarla atlattırma çalışmış ve Sovyetlerle olan ilişkilerini gerginleştirmemeye özen göstermiştir.

U-2 Uçak Olayı'nda Türkiye'nin bu pasif tutumu, Cumhuriyet gazetesinde yayınlanan bir makalede şu şekilde değerlendirilmiştir: *"Bu hadiseler karşısında Türk kamuoyu, hükümetin ne düşündüğünü ve buna benzer olayların tekrar etmemesi için ne gibi tedbirler almış olduğunu, şu ana kadar öğrenebilmiş değildir. Birinci Dünya Savaşı'nda, Göben ve Breslav zırhlılarının yarattıkları oldubittiği ve bu suretle Birinci Dünya Savaşı'na girişini unutmayan Türk kamuoyu ve hükümetinin, kendi rızası dışında anlaşmazlıklara zorla sürüklenmek istemeyeceği tabii olduğundan, gerek Türk ve gerek Amerika hükümetleri tarafından bu konuda yapılacak açıklamalar çok faydalı olacaktır"*⁶⁰.

Türk basınında U-2 casus uçağı olayının patlak vermesinden itibaren çıkan haberlere dikkat edilecek olursa genellikle ABD ve Sovyet Rusya tarafından yapılan açıklamaların ağırlık kazandığı görülmektedir. Türk hükümetinin ise, Sovyet Rusya'yı tamamen kaybetmemek için olayın başından itibaren inkâr yolunu tercih ettiği dikkatleri çekmektedir.

2.2. U-2 Uçak Krizi'nin Amerikan Basınına Yansıması

Sovyetler Birliği Devlet Başkanı Kruşçev'in, 5 Mayıs 1960'ta parlamentoda yaptığı konuşmada söylediği U-2 Uçağı Olayı, Amerikan basınında da geniş yer bulmuştur. Kruşçev'in, ABD ve müttefiklerini uyardığına dikkat çekilen haberlerde, başkanın *"Soğuk Savaş'ı sonlandıracağımız bir dönemde, bu tür olaylar bizi Paris Zirvesi öncesi korkutuyor. Ama biz bu tür saldırılara karşı her zaman hazırız."* dediği aktarılmıştır. Ayrıca topraklarını bu tür casusluk faaliyetleri için kullandıkları için ABD ve müttefikleri Türkiye, İran ve Pakistan'ı uyarmıştır⁶¹. Aynı haberin devamında, NASA'nın, uçağın ABD'ye ait olduğunu kabul ettiği ve uçağın meteoroloji amaçlı uçuşlar yaptığı açıklamasına yer verilmiştir⁶².

Kruşçev'in 7 Mayıs 1960'ta Sovyet Yüksek Şurası'nda yaptığı ikinci açıklamada; düşürülen U-2 uçağına ait bilgiler, uçakta bulunan casusluk amacıyla kullanılan teknik cihazlar ve uçağın pilotu Gary Powers'ın üzerinden çıkan eşyalar, uçağın uçuş plânını gösteren harita hakkında kamuoyuyla paylaştığı bilgiler de Amerikan basınında yer almıştır⁶³.

8 Mayıs 1960 tarihli gazetelerde ABD'nin U-2 uçağının istihbarat faaliyetleri için kullanıldığını itiraf ettiği haberleri yer almıştır⁶⁴. Amerikan

59 Cumhuriyet, 15 Mayıs 1960, s.1.

60 M. Piri, "Amerika - Rusya hadisesi nasıl başladı, nasıl inkişaf ediyor, neye varacak? Bizim durumumuz nedir?", Cumhuriyet, 18 Mayıs 1960, s. 5.

61 The Washington Post, 6 Mayıs 1960, s.1.

62 The Washington Post, 6 Mayıs 1960, s.16.

63 The Washington Post, 8 Mayıs 1960, s.1.

64 New York Times, 8 Mayıs 1960, s.1 ve The Washington Post, 8 Mayıs 1960, s.1.

resmi makamları tarafından yapılan açıklamalara da yer verilen haberde, ABD'nin istihbarat faaliyetlerine verdiği önem üzerinde durulmuş ve Rusya'nın gizli amaçlarını ve nükleer faaliyetleri hakkında bilgi toplamak amacıyla U-2 uçuşlarının gerçekleştirildiği⁶⁵, ayrıca istihbarat faaliyetlerinin tek taraflı olmadığı, Sovyetler Birliği'nin de aynı şekilde casusluk yaptığı belirtilmiş ve bu durum "*kedi - fare oyununa*" benzetilmiştir⁶⁶. Buna delil olarak da ABD tarafından çekildiği iddia edilen Sovyet casus uçaklarının fotoğrafları gazetelerde yer almıştır⁶⁷.

Kruşçev'in konuşmasında, uçağın pilotu Gary Powers'ı casuslukla suçladığı haberler de, gazetelerde geniş bir yer tutmuştur. Kruşçev pilotu casus olarak suçlarken doğrudan onun itiraflarından yararlanmıştır. Powers, uçağının Türkiye'den kalktıktan sonra Peşaver'e indiğini ve 1 Mayıs tarihinde Peşaver'den Norveç'e kadar olan alanda uçuş yapacağını ve geçeceği güzergâhta radarlar ve uçaksavar üsleri hakkında bilgi toplamak için yola çıktığını söylemiştir⁶⁸. Sovyetler Birliği'nin bu açıklamaları karşısında Washington yönetimi üzgün ve casusluk suçlamalarıyla kendini aşağılanmış hissetmiştir⁶⁹. Sadece ABD değil İngiltere de U-2 Uçağı Olayı'nda aşağılandığını belirtmiştir⁷⁰.

Kruşçev, 8 Mayıs 1960 tarihinde Moskova'daki Çekoslovakya büyükelçiliğinde, büyükelçilerle yaptığı bir görüşmede, ABD'nin Sovyetlere karşı bir operasyon içinde olduğunu söylemiş, ABD'nin müttefikleri Norveç, Pakistan ve Türkiye'yi Sovyetlere karşı yapılan operasyonlara alet oldukları için tehdit etmiştir⁷¹. "*Bir daha kendi üslerinizden Sovyet topraklarına uçuş izni verirsiniz, sizi vuracağız, unutmayın ki onlar (ABD) bizden uzak ama siz yakınsınız.*" demiştir⁷².

ABD'nin U-2 uçağının kendisine ait olduğunu kabul etmesinden sonra gazetelerde yer alan haberlerde, istihbarat faaliyetlerinin bir zorunluluk olduğu gerekçeleriyle birlikte yer almaya başlamıştır. 11 Mayıs 1960 tarihinde "*ABD müttefiklerini korumaya hazır.*" başlıklı çıkan bir haberde hükümet sözcüsü Lincoln White, "*Gelebilecek sürpriz saldırılar karşısında gözümüzü açık tutmalıyız. Casus uçuşlar devam ediyor ve edecek.*" demiştir⁷³.

16 Mayıs 1960 tarihinde toplanacak Paris Zirvesi'nin U-2 olayından olumsuz etkileneceği ve zirvenin üzerinde kara bulutlar dolastığı haberleri de gazetelerde yer almaya başlamıştır⁷⁴. Zirve öncesi gergin havayı yumuşatmak için ABD casus uçuşları sonlandırdığını açıklamıştır⁷⁵.

65 New York Times, 8 Mayıs 1960, s.1.

66 New York Times, 8 Mayıs 1960, s.7. ve The Globe and Mail, 9 Mayıs 1960, s.19.

67 New York Times, 11 Mayıs 1960, s.1.

68 The Washington Post, 6 Mayıs 1960, s.4.

69 New York Times, 9 Mayıs 1960, s.1.

70 Wall Street Journal, 12 Mayıs 1960, s.14.

71 The Globe and Mail, 11 Mayıs 1960, s.1. ve The Washington Post, 10 Mayıs 1960, s.1.

72 The Washington Post, 10 Mayıs 1960, s.1.

73 The Globe and Mail, 11 Mayıs 1960, s.1.

74 The Christian Science Monitor, 16 Mayıs 1960, s.16 ve The Globe and Mail, 16 Mayıs 1960, s.7.

75 The Christian Science Monitor, 16 Mayıs 1960, s.1.

15 Mayıs 1960 tarihinde Zirve Konferansı'na katılmak üzere Paris'e gelen devlet başkanlarının, kıyafetleri üzerinden onların ruh hallerini tahlil etmeye çalışan haberler, gazetelerde yer almıştır. Bu haberlerde Eisenhower ve Kruşçev'in şehir merkezine gelirken giydikleri siyah takım elbise giydiklerini ve şapkalarının yüzlerindeki düşünceli ifadeyi yansıttığını, buna karşılık İngiltere Başbakanı Macmillan'ın gri takım elbise, örgülü bir hırka, açık kahverengi şapka ve süet ayakkabı ile bir Pazar günü mutluluğunu yansıttığını yazmışlardır⁷⁶. Yani Eisenhower ve Kruşçev üzerinde U-2 Krizi'nin izleri görülürken, Macmillan'da bu izlere rastlanmamıştır.

16 Mayıs 1960 tarihinde, Zirve toplantısından önce Sovyetler Birliği Devlet Başkanı Kruşçev tarafından yapılan basın toplantısı, bir anda ortamın gerilmesine neden olmuş ve *"Acı propaganda dünyadan önce zirveyi böldü."* başlıklı haberlerin çıkmasına neden olmuştur. Kruşçev toplantıda ABD'nin U-2 Uçak Olayı nedeniyle özür dilemesini, olaya karışanların cezalandırılmasını ve keşif uçuşlarının durdurulmasını istemiştir. Kruşçev'in bu istekleri, gazetelerde aşırılık olarak değerlendirilmiş ve soğuk savaşın zirvede de hissedildiği ifade edilmiştir⁷⁷. Kruşçev'in bu konuşmasıyla Başkan Eisenhower'a ultimatom verdiği, ancak ABD'nin bunu kabul etmeyeceği belirtilmiştir. Kruşçev'in U-2 olayını kullanarak zirveyi sabote ettiği yorumları yapılmıştır⁷⁸. Kruşçev'in konuşmasında ABD'yi açıkça suçladığı, ABD'nin takip ettiği siyaset yüzünden zirvenin başarısızlıkla sonuçlandığı kaydedilmiştir. Başkan Eisenhower da Sovyetlerin bu tutumunu şiddet içerikli ve hatalı bulduğunu açıklamıştır⁷⁹. Kruşçev'in saldırgan tutumunun yeni bir Berlin krizine neden olabileceği uyarısı yapılmıştır.

Zirve Konferansı'nın tehlikeye girmesi üzerine Fransa ve İngiltere'nin arabuluculuk rollerinden de gazetelerde övgüyle söz edilmiştir⁸⁰. İngiltere başbakanı Macmillan'ın basına yaptığı açıklamada ABD'yi savunması dikkatlerden kaçmamıştır. Macmillan Paris Zirvesi'nden önce yapılan karşılıklı açıklamalar nedeniyle havanın sertleşmesini, *"olan oldu"* diyerek kabullendikten sonra, casusluk faaliyetlerinin kabul edilemez bir şey olduğunu, ama yaşamın da bir gerçeği olduğunu ifade etmiştir. Kruşçev'in konferansın tehir edilmesine yönelik isteğini de *"Fransızların bir sözü vardır: Tehir edilen şey kaybedilmiştir."* diyerek barış çalışmalarından ümitsizliğini dile getirmiştir⁸¹.

Barış görüşmelerinin yarıda kesilmesi üzerine, insanların liderlere olan inancını kaybettiği, yorumlarının yapılmasına neden olmuştur.⁸² Kruşçev'in Paris'ten ayrıldıktan sonra gittiği Doğu Berlin'de yaptığı konuşmada, Sovyetler

76 *New York Times*, 16 Mayıs 1960, s.15.

77 *New York Times*, 17 Mayıs 1960, s.1.

78 *New York Times*, 17 Mayıs 1960, s.17.

79 *The Globe and Mail*, 17 Mayıs 1960, s.8.

80 *New York Times*, 17 Mayıs 1960, s.1.

81 *New York Times*, 17 Mayıs 1960, s.16.

82 *New York Times*, 17 Mayıs 1960, s.10.

Birliği'nin barış için üzerine düşeni yaptığını, ama ABD'nin politikaları yüzünden Paris Zirvesi'nin başarısızlıkla sonuçlandığını söyleyerek, ABD'yi suçlamaya devam etmesi, Amerikan basınında geniş yer bulmuştur⁸³.

Amerikan basınında çıkan haberlerde ağırlıklı olarak Sovyetler Birliği Devlet Başkanı Kruşçev'in, ABD ve batılı müttefiklerini tehdit eden açıklamalarına yer verilmiştir. Bununla kamuoyunda, Sovyetler'in her zaman takip edilerek kontrol altında tutulması gerektiği inancı oluşturulmaya çalışılmıştır. Ayrıca Sovyetlerin yaptığı açıklamalarla ABD'yi aşağıladığı ve uluslararası arenada küçük düşürdüğü haberleri yapılmıştır. Buna karşılık ABD'nin tansiyonu düşürmeye yönelik çabalarından övgüyle söz edilmiştir. Böylece Amerikan basını, ABD'nin masum rolüne bürünmesine yardımcı olmaya çalışmıştır.

2.3. U-2 Uçak Krizi'nin İngiliz Basınına Yansıması

İngiliz basını genel olarak, U-2 Uçak Krizi'nin patlak vermesinden itibaren yaptığı yayınlarla müttefiki ABD'yi korumaya ve gerilen ortamı yumuşatmaya özen göstermiştir. İngiliz basını, Sovyetler Birliği'nin aynı durumla karşılaşması halinde, casusluk faaliyetlerini asla kabul etmeyeceğini ve inkâr yolunu seçeceğini, oysa ABD'nin olayı kabul ederek erdem gösterdiğini vurgulamıştır⁸⁴.

Batı Avrupa'daki gazetelerde, U-2 olayının Paris Zirvesi'ni etkilemeyeceği yönündeki haberler, İngiliz basınında da yer almaya başlamıştır.⁸⁵ U-2 Uçağı Olayı'na rağmen ABD Başkanı Eisenhower'ın Sovyetler Birliği'ne yapacağı ziyaretin iptal edilmeyeceği yönündeki haberler, buna kanıt olarak gösterilmiştir⁸⁶.

Kruşçev, gazetecilerin "*Paris Zirvesi'nde U-2 olayını görüşecek misiniz?*" sorusu üzerine, bu olayın dünyada yeterince konuşulduğunu, bu nedenle gündemlerinde olmadığını ve Paris Zirvesi'nde de gündeme getirilmesinin uygun olmayacağını söylemesi, İngiliz basının iyimserliğe sevk etmiştir⁸⁷.

ABD Başkanı Eisenhower'ın U-2 uçağıyla ilgili 11 Mayıs 1960 tarihli basın açıklaması, İngiliz basınında geniş bir şekilde yer almıştır. Eisenhower basın açıklamasını dört maddede toplamıştır:

İstihbarat toplama faaliyetlerinin bir zorunluluk olduğunu, ikinci bir Pearl Harbor istemediklerini, Sovyetlerin gizlilik politikası yüzünden casusluk faaliyetlerinin yapıldığını ve her ülkenin istihbarat amaçlı bilgi topladığını,

Düşmanlarından gelebilecek tehditlere ve hilelere karşı korunma amacıyla yapıldığını,

83 *New York Times*, 21 Mayıs 1960, s.2.

84 *The Guardian*, 9 Mayıs 1960, s.1.

85 *The Sun*, 11 Mayıs 1960, s.1.

86 *The Sun*, 12 Mayıs 1960, s.1.

87 *The Sun*, 12 Mayıs 1960, s.1.

Bu faaliyetlerin gerekli ve hayati olduğunu,

Sovyetlerin U-2 Olayını suiistimal ettiğini belirtmiştir⁸⁸.

Ayrıca Başkan Eisenhower açıklamasının sonunda yapılan barış çalışmalarından ümitli olduğunu da vurgulamıştır.

Eisenhower'ın basın açıklamasından bir gün sonra, Kruşçev de bir basın toplantısı düzenlemiş ve ABD'yi suçlamıştır. Kruşçev'in hiddetlenip, masayı yumrukladığı toplantıda, Amerikan politikalarını *cesur, yüzüstü ve ahlaksız* olmakla suçlamıştır. Başkan Eisenhower'ın bu uçak olayındaki rolünden dolayı, çok büyük hayal kırıklığına uğradığını ve bu girişimi barışa tehdit olarak gördüğünü söylemiştir. Bu ve bunun gibi uçakları gerekirse hem düşüreceklerini, hem de kendi topraklarında vuracaklarını belirtmiştir. *"Savaş çıkarsa, kendi topraklarında atom bombası tecrübesini ilk onlar yaşar."* diyerek ABD'yi tehdit etmiştir. *"Sovyetler Birliği'ne çocuk muamelesi yapamazsınız biz güçlü bir devletiz."*, diyerek ABD'ye meydan okuduğu basın toplantını, *"Terbiyesizlik, terbiyesizlik, terbiyesizlik!"* diye bağırarak bitirmiştir⁸⁹.

Paris Zirvesi'nden önce İngiltere Başbakanı Macmillan, basına yaptığı açıklamada, zirvede arabulucu olarak rol alacağını söylemiştir. Macmillan arabuluculukta hızlı hareket ederek Amerikalıların uyuşmazlığı ile Sovyetlerin tutumu üzerinde duracağını ve U-2 olayının Paris Zirvesi'ne taşınmasına engel olacağını belirtmiştir⁹⁰. Ayrıca İngiltere Başbakanı Macmillan zirveden bir gün önce Kruşçev ile bir araya gelerek silahsızlanma, Berlin Meselesi, Doğu - Batı İlişkileri gibi konuları ele almışlardır. Bu görüşme ile Macmillan, Paris Zirvesi'ne Kruşçev tarafından U-2 olayının gündem olarak getirilmesini önlemeye çalışmıştır⁹¹.

Macmillan'ın bu çabalarına karşı Sovyetlerin zirve toplantısından önce ABD'den istekleri, *"Kruşçev'in kalmak için şartları, suçlunun cezalandırılması."* başlığıyla gazetelere yansımıştır. Sovyetler Birliği tarafından yapılan açıklamada, daha önce kendileri tarafından dile getirilen U-2 uçağıyla ilgili iddialar tekrarlandıktan sonra, casusluk ve sabotajın ABD'nin siyaseti olduğu, buna benzer olaylarla tekrar karşılaşırlarsa kendilerini savunacakları tehditlerine yer verilmiştir. ABD'nin U-2 uçağının uçuşları dolayısıyla kendilerinden özür dilemesini, uçuşların durdurulmasını ve ABD'nin cezalandırılmasını istemişlerdir. Bu şartlar gerçekleştirilmeden konferansa başlamanın mümkün olmayacağı belirtilmiştir⁹².Yapılan yorumlarda ABD'nin savunma amacıyla istihbarat faaliyetleri yaptığına yer verilmiş, diğer yandan Sovyetlerin tehditleri vurgulanmıştır⁹³. İngiliz basını, bu krizde ABD'nin yanında yer almış ve konuyla ilgili Sovyet açıklamalarını tehdit olarak algılamıştır.

88 The Guardian, 12 Mayıs 1960, s.13. ve The Sun, 12 Mayıs 1960, s.8.

89 The Sun, 13 Mayıs 1960, s.1.

90 The Sun, 16 Mayıs 1960, s.2.

91 The Guardian, 16 Mayıs 1960, s.1.

92 The Guardian, 17 Mayıs 1960, s.5.

93 The Guardian, 17 Mayıs 1960, s.19.

İngiliz basınında çıkan haberlerde, açıkça dış politikada takip ettikleri Amerikan yanlısı politika göze çarpmaktadır. Başkan Eisenhower'ın açıklamalarının basında genişçe yer alması, ABD'nin suçsuzluğunu ispatlamaya yönelik olduğu anlaşılmaktadır. Kruşçev'in tehdit dolu açıklamalarıyla da sanki ABD'nin haklılığı vurgulanmaya çalışılmıştır. Yaşanan gerilimlerin Paris Zirvesi'ni etkilemeyeceği, zirvenin Doğu-Batı gerginliğini sonlandıracağı yönünde yapılan haberlerle de iyimser bir hava oluşturulmaya çalışılmıştır.

3. U-2 Uçak Krizi'nin Gölgesinde Paris Zirve Konferansı

Soğuk Savaş döneminde başlayan silahlanma yarışı ve özellikle nükleer silahların hızla artması, çıkabilecek muhtemel bir savaşta, bu silahların kullanılmasının ortaya çıkaracağı yıkım büyük devletleri çareler aramaya sevk etmiştir. Aynı zamanda Doğu ve Batı blokları arasındaki gerginliklerin de giderilerek, çatışma ortamının yerini yumuşamaya bırakması amaçlanmıştır. Bu amaçla ABD, Sovyetler Birliği, İngiltere, Fransa ve Federal Almanya arasında 16 Mayıs 1960 tarihinde Paris'te bir Zirve Konferansı toplanması kararlaştırılmıştır⁹⁴. Nitekim ABD Başkanı Eisenhower, Zirve Konferansı için geldiği Paris'te yaptığı bir konuşmada, *"Batı ile Doğu'yu birbirinden ayıran meselelerin halledilmesi için Sovyet Devlet Başkanı Kruşçev ile mutabakata varmak üzere, Batı'nın yolun yarısına kadar gideceğini"*⁹⁵ söylemiştir. Yolun diğer yarısına kadar da, Sovyetlerin gelmesi beklenmektedir. Yani ABD, Zirve Konferansında sorunların çözümlenebileceğine dair beklentisini yüksek tutmaktadır. Aynı şekilde İngiltere Başbakanı Macmillan ve Fransa Cumhurbaşkanı De Gaulle de verdikleri demeçlerde konferanstan ümitli olduklarını ifade etmişlerdir. Böylece oyunbozan olarak Sovyetler gösterilmeye veya masadan kaçması önlenmeye çalışılmıştır.

Soğuk Savaş dönemi gerginliklerini gidermek amacıyla toplanan Zirve Konferansı'nın ilk günü olan 16 Mayıs'ta, beklenmedik bir olay olmuştur. Sovyetler Birliği Devlet Başkanı Kruşçev konferansta, gündemde olmamasına rağmen U-2 Uçağı Olayı'nın gündeme alınmasını talep etmiştir. Bunun üzerine Paris Zirve Konferansı karışmıştır. Aynı gün konferansın ilk toplantısından sonra basına verilen demeçte Sovyet Rusya, ABD'den bir takım isteklerde bulunmuş ve ancak bu şartların yerine getirilmesinden 6 ya da 8 ay sonra konferansın yeniden toplanabileceğini söylemiştir. Bu basın toplantısında Başkan Kruşçev ABD'den şu isteklerde bulunmuştur:

"Sovyet Rusya üzerinde keşif uçuşu yapan U-2 uçağı için ABD'nin özür dilemesi,

Bu hadiseye sebebiyet verenlerin derhal cezalandırılması,

94 Rifat Uçarol, a.g.e., s.706.

95 Cumhuriyet, 16 Mayıs 1960, s.1.

Sovyetler Birliği üzerinde keşif uçuşlarının durdurulması ve bunların tekrar etmeyeceğine dair teminat verilmesi."⁹⁶

Ayrıca Kruşçev, Amerikan Başkanının Rusya'ya yapacağı ziyaretin de bu şartlar altında anlamsız olacağını söyleyerek, Başkan Eisenhower'a yaptığı daveti geri aldığını açıklamıştır⁹⁷. Sovyet Rusya'nın bu isteklerine karşılık Amerikan Başkanı Eisenhower, U-2 uçuşlarının durdurulduğunu ve yeniden başlanmayacağını açıklamış, ancak diğer istekleri kabul etmemiştir. Ayrıca Başkan Eisenhower "*Kruşçev Paris'e toplantıyı baltalamak için gelmiştir*"⁹⁸." diyerek tepkisini dile getirmiştir.

Zirve Konferansı'nın tehlikeye girmesi üzerine Fransa Cumhurbaşkanı De Gaulle; Amerikan Başkanı Eisenhower, Sovyet Rusya Devlet Başkanı Kruşçev ve İngiltere Başbakanı Macmillan'ı bir toplantıya davet etmiş, ancak Kruşçev'in söz konusu davete icabet etmemesi üzerine toplantı, diğer üç liderin katılımıyla Elysee Sarayında gerçekleştirilmiştir. Toplantı sonunda yayınlanan bildiride şu ifadeler yer almıştır:

"Cumhurbaşkanı General De Gaulle; Başkan Eisenhower'a, Başkan Kruşçev'e ve Başvekil Macmillan'a, 17 Mayıs günü saat 14.00'te kendisi ile birlikte toplanarak Zirve Konferansının, daha önce bu konferansta müzakere edilmesi kararlaştırılmış olan meseleleri incelemeye başlayıp başlayamayacağını tahkik etme teklifinde bulunmuştur. ABD Başkanı ile İngiltere Başvekili toplantıya gelmişlerdir. Sovyet Devlet Başkanı Kruşçev'in ise hazır bulunmadığı görülmüştür. Bunun üzerine, Cumhurbaşkanı De Gaulle, bu şartlar altında müzakerelere başlanamayacağı görüşüne varmıştır"⁹⁹."

Fransa Cumhurbaşkanı De Gaulle tarafından yapılan bu açıklama, Batılı devletler tarafından Zirve Konferansı'nın "*ölüm haberi*" olarak değerlendirilmiştir¹⁰⁰.

Paris Zirvesi'nin başarısızlıkla sonuçlanması ve Sovyetlerin ortamı gerginleştirmeye devam etmesi üzerine ABD, durumun ciddileştiğini belirterek, dünyadaki bütün Amerikan kuvvetlerine "*hazır ol*" emri göndermiştir¹⁰¹.

Böylece Amerikan U-2 uçağının düşürülmesinden sonra başlayan krizde, sürekli olarak tehditler savuran Sovyet Rusya amacına ulaşmış, Zirve Konferansının başlamadan bitmesine neden olmuş ve adeta gövde gösterisi yaparak ABD'yi müttefikleri önünde itibarsızlaştırmıştır.

Sovyet Rusya Devlet Başkanı Kruşçev, Paris'ten ayrılmadan önce 18 Mayıs'ta bir basın toplantısı düzenlemiştir. Kalabalık bir basın mensubu önünde

96 *Cumhuriyet*, 18 Mayıs 1960, s.1. ve *Akşam*, 17 Mayıs 1960, s.1. ve *Yeni Sabah*, 17 Mayıs 1960, s.1.

97 *Tercüman*, 17 Mayıs 1960, s.5.

98 *Hürriyet*, 17 Mayıs 1960, s.1.

99 *Cumhuriyet*, 18 Mayıs 1960, s.1. ve *Akşam*, 18 Mayıs 1960, s.1. ve *Vatan*, 18 Mayıs 1960, s.1 ve *Yeni Sabah*, 18 Mayıs 1960, s.1.

100 *Cumhuriyet*, 18 Mayıs 1960, s.1.

101 *Akşam*, 18 Mayıs 1960, s.1 ve *Yeni Sabah*, 18 Mayıs 1960, s.1.

yaptığı konuşmada Kruşçev, Batılı devletleri tehdit etmiş, Doğu Almanya ile ayrı bir barış antlaşması imzalayacağını söylemiş ve ABD'ye çatmıştır. Kruşçev, tehdit dolu konuşmasından sonra Doğu bloğuna mensup gazeteciler tarafından alkışlanırken, Batı bloğuna mensup bir kısım gazeteci tarafından ise yuhalanmıştır¹⁰². Kruşçev konuşmasında ayrıca Fransa Cumhurbaşkanı De Gaulle ile İngiltere Başbakanı Macmillan'ı barışı sağlamaya yönelik gayretleri nedeniyle övmüş, ancak sonuç alınamaması nedeniyle de eleştirmiştir. Amerikan Başkanı Eisenhower'a yönelik olarak da, "ABD'de Roosevelt'in ölümünden sonra, iyi idarecilerin iktidara gelmediklerini"¹⁰³ söyleyerek, tansiyonu yükseltmeye devam etmiştir. Basın toplantısında oldukça sinirli olduğu görülen Kruşçev'in, zaman zaman bağırarak önündeki masayı yumruklaması da dikkatlerden kaçmamıştır.¹⁰⁴ Kruşçev'in masayı yumruklaması, bir güç ve gövde gösterisi olarak değerlendirilmiştir.

Kruşçev bu uzlaşmaz ve sert tutumu nedeniyle kamuoyunun da tepkisini çekmiştir. Nitekim Paris'ten ayrılmadan önce çıktığı liderlere veda ziyaretinde caddelerde yuhalanmıştır¹⁰⁵. Buna karşılık Başkan Eisenhower ise Parisliler tarafından alkış ve sevgi gösterileriyle uğurlanmıştır¹⁰⁶.

Paris'ten ayrıldıktan sonra Doğu Almanya'ya geçen Sovyet Rusya Devlet Başkanı Kruşçev, 20 Mayıs'ta Doğu Berlin'de yaptığı konuşmada U-2 uçuşlarından dolayı yine ABD'yi suçlamış ve Başkan Eisenhower'ın özür dilemesi gerektiğini belirtmiştir. Zirve Konferansının başarısız olmasının suçunu Başkan Eisenhower'a yüklemiş ve Sovyet Rusya'nın tekrar toplanacak bir konferansa katılabileceğini belirtmiştir. ABD'yi ise konferansta Başkan Eisenhower'ın temsil etmemesi gerektiğini söylemiştir. Kruşçev'in bu konuşması, Batılı devletler tarafından memnuniyetle karşılanmış ve Sovyet Rusya'nın müzakerelere kendini kapatmadığı şeklinde yorumlanmıştır¹⁰⁷.

Paris Zirve Konferansının sonuçsuz kalması üzerine toplanan Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 24 Mayıs'ta yaptığı toplantıda "Dört Büyükler" olarak tabir edilen; ABD, Sovyetler Birliği, İngiltere ve Fransa'nın mümkün olan en kısa zamanda müzakerelere yeniden başlamasını tavsiye etmiştir¹⁰⁸. Ayrıca Sovyetler Birliği'nin, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde ABD'ye mütevaciz damgası vurdurmak için yaptığı girişimler sonuçsuz kalmış ve teklifi büyük bir çoğunlukla reddedilmiştir. Aynı zamanda ABD'nin Sovyet Rusya toprakları üzerinde gerçekleştirdiği U-2 uçuşlarından dolayı Güvenlik Konseyi'nden çıkarmaya çalıştığı kınama kararı da kabul edilmemiştir¹⁰⁹.

102 Tercüman, 19 Mayıs 1960, s.1.

103 Tercüman, 19 Mayıs 1960, s.5.

104 Cumhuriyet, 21 Mayıs 1960, s.1. ve Vatan, 21 Mayıs 1960, s.1.

105 Cumhuriyet, 19 Mayıs 1960, s.5.

106 Hürriyet, 19 Mayıs 1960, s.1.

107 Tercüman, 21 Mayıs 1960, s.1, s.5.

108 Cumhuriyet, 25 Mayıs 1960, s.5.

109 Tercüman, 27 Mayıs 1960, s.1.

Doğu ve Batı blokları arasında bir yumuşama ve gerginlikleri bitirme adına düzenlenen Paris Zirvesi, Sovyetler Birliği'nin U-2 Casus Uçağı Olayı'nı bahane ederek, zirve konferansını terk etmesiyle sonuçsuz kalmıştır. Fransa'nın tarafları bir araya getirmek için yaptığı arabuluculuk girişimleri de Sovyetler'in boykotu nedeniyle başarısız olmuştur. Bütün bu gelişmeler, Kruşçev'in, ABD'nin açığını yakalayınca, her fırsatta kullanmaktan çekinmediğini göstermiştir. Ayrıca U-2 Casus Uçağı Olayı'nı, Doğu Bloku ülkeleriyle olan ilişkilerini geliştirmek için de kullanmıştır.

Sonuç

U-2 Uçak Krizi, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra başlayan bloklaşmanın en ufak olayla bütün dünyayı bir savaşın eşiğine getirebileceğini göstermesi bakımından önemlidir. Özellikle ABD'nin, Sovyet Rusya'nın 1957 yılında nükleer çalışmalarda elde ettiği başarı karşısında yaşadığı panik ve endişe ile giriştiği nükleer ve casusluk faaliyetleri, Doğu ve Batı blokları arasında tansiyonu sürekli arttırmıştır.

U-2 Uçak Krizi'nde, Batılı devletlerin ABD'yi desteklemesi, Sovyet Rusya'nın geri adım atmasına neden olmuş ve dünya muhtemel bir savaşın eşiğinden dönmüştür. Bu tarihten itibaren Sovyet Rusya da ABD'ye misillemede bulunmak için Amerika kıtasında müttefik arayışlarına girmiştir. O sıralarda ABD ile arası açılan Küba yönetimine yaklaşarak, onu koruma bahanesiyle topraklarına yerleştirdiği füzelerle ABD'ye karşı yakın bir tehdit oluşturmaya çalışmıştır.

ABD ile Sovyetler arasında yaşanan askerî rekabet, Soğuk Savaş döneminde, dünyayı birkaç kez savaş tehdidiyle karşı karşıya getirmiştir. Ancak çıkabilecek muhtemel bir savaşın pahalıya mal olacağını bilen iki süper güç, bu durumu göze alamamışlar ve gerektiğinde geri adım atmasını bilmişlerdir.

İkinci Dünya Savaşı'nın ekonomik sonuçlarından olumsuz etkilenen Türkiye, bu dönemde bir yandan Sovyetlerin komünizm tehlikesinden kendini korumaya çalışırken, diğer yandan da ABD'den aldığı askerî ve malî yardımlarla Batı Bloğuna yaklaşmıştır. Bu durum özellikle dış politikada ABD'nin menfaatleri doğrultusunda hareket etmeyi zorunlu kılmış ve topraklarında ABD'nin üslerinin kurulmasını beraberinde getirmiştir. U-2 Uçak Krizi'nde Türkiye'nin pasif tutumu, dış politikada ABD'nin gölgesinde kalındığının en açık göstergelerinden biri olmuştur. Üstelik U-2 Uçak Krizi, 27 Mayıs'ta bir askerî darbe ile devrilen Menderes hükümetinin son günlerinde yaşanmıştır. Dolayısıyla ülke içinde birçok sorunla mücadele etmek zorunda kalan ve yıpranan hükümetin dış politikada elinin zayıflaması da, bu krizde Türkiye'nin sessiz kalmasına neden olmuş olabilir.

U-2 Uçak Krizi'nde Türk, Amerikan ve İngiliz basının tutumunda ise dikkatimizi çeken önemli nokta, kendi ülkelerinin dış politikalarını destekleyen bir yayın politikası izlemeleri olmuştur. Türk basını, hükümetin bu konudaki açıklamalarının yetersiz olması nedeniyle tarafsız kalmaya özen göstermiş, ABD ve Sovyet Rusya tarafından yapılan açıklamaları haberleştirmiştir. Yorum ve değerlendirmeden kaçınmıştır.

Amerikan basını olayın başından itibaren hükümetlerinin haklılığını ispatlamaya çalışan yayınlar yaparken İngiliz basını da müttefiki ABD'nin kamuoyu önünde zedelenen itibarını yeniden kazanması için çalışmıştır.

KAYNAKÇA

I. Gazeteler

Akşam

Cumhuriyet

Hürriyet

Milliyet

New York Times

Tercüman

The Christian Science Monitor

The Globe and Mail

The Guardian

The Sun

The Washington Post

Vatan

Yeni Sabah

Wall Street Journal

II. Kitaplar

AKALIN, Cüneyt, *Soğuk Savaş ABD ve Türkiye - 1*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2003.

ARMAOĞLU, Fahir, *Belgelerle Türk - Amerikan Münasebetleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1991.

_____, *20. Yüzyıl Siyasî Tarihi, C.I (1914-1980)*, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1992.

ATAÖV, Türkkaya; *Amerika, NATO ve Türkiye*, Aydınlik Yayınevi, Ankara, 1969.

GADDIS, John Lewis; *Soğuk Savaş - Pazarlıklar, Casuslar, Yalanlar, Gerçek*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2008.

GÖNLÜBOL, Mehmet; ÜLMAN, A. Halûk; BİLGE, A. Suat; SEZER, Duygu, *Olaylarla Türk Dış Politikası, c. I (1919-1973)*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1987.

- GÜRÜN, Kâmuran, *Dış İlişkiler ve Türk Politikası*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1983.
- HALE, William, *Türk Dış Politikası 1774-2000*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2003.
- HASANLI, Cemil, *Tarafsızlıktan Soğuk Savaşa Doğru Türk - Sovyet İlişkileri (1939-1953)*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2011.
- KENNEDY, Paul, *Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1994.
- ORAN, Baskın, *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, C.I (1919-1980), İletişim, İstanbul, 2009.
- SANDER, Oral, *Türk - Amerikan İlişkileri 1947-1964*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1979.
- SOYSAL, İsmail, *Türkiye'nin Dış Münasebetleriyle İlgili Başlıca Siyasî Antlaşmaları*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1965.
- UÇAROL, Rifat, *Siyasî Tarih (1789-1999)*, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2000.
- USLU, Nasuh, *Türk - Amerikan İlişkileri*, 21. Yüzyıl Yayınları, Ankara, 2000.

III. Makaleler

- AKTER, Ahmet, ERDOĞAN, Dilşen İnce; *"İkinci Dünya Savaşı Sonrası Amerikan Askerî Yardımı: Truman Doktrini ve Marshall Planı"*, *Onuncu Askerî Tarih Sempozyumu Bildirileri*, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2006, s.436.
- SARINAY, Yusuf; *"Türkiye'nin NATO'ya Girişi ve Türk Dış Politikasına Etkileri (1952-19902)"*, *Onuncu Askerî Tarih Sempozyumu Bildirileri*, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2006, s.46-47.

IV. İnternet Kaynakları

- http://en.wikipedia.org/wiki/File:Khrushchev_U2.gif, (3.6.2013).
- http://en.wikipedia.org/wiki/File:U2_GrandSlam.png, (3.6.2013).

EKLER

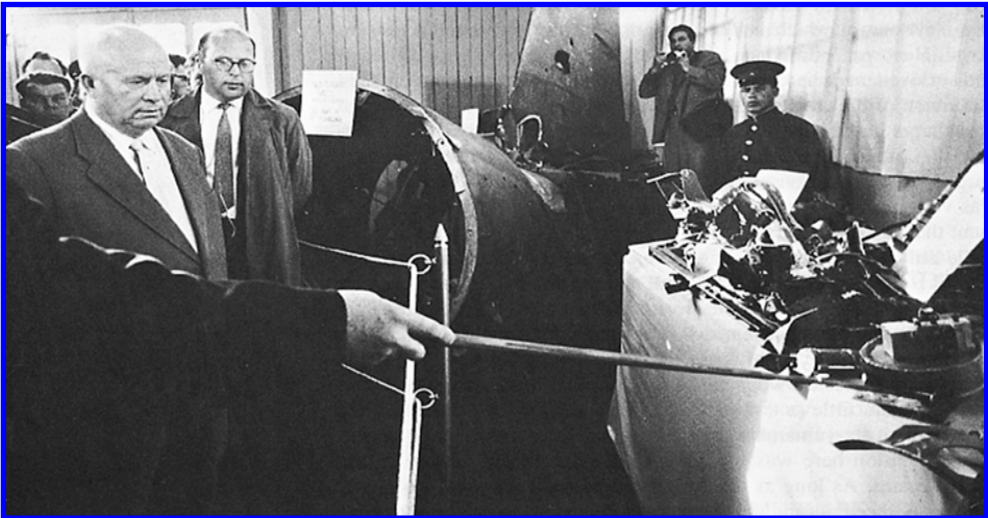
Resim 1: Tercüman, 9.5.1960, s.1.

Rusya’da düşürülen U-2 Amerikan uçağının enkazı.

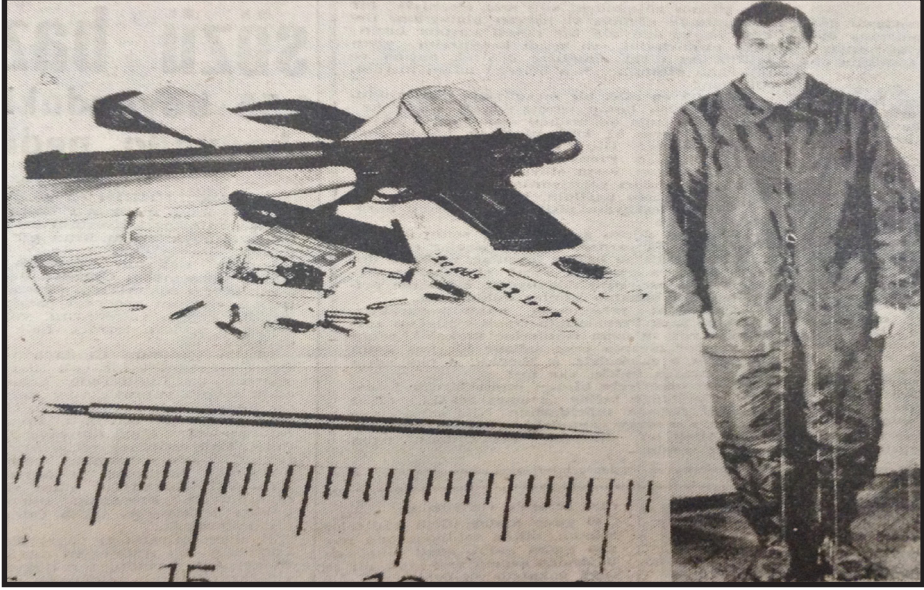
Resim 2: Kruşçev, U-2 Uçağının enkazını kamuoyuna teşhir ederken.

http://en.wikipedia.org/wiki/File:Khrushchev_U2.gif, (3.6.2013).

Resim 3: Yeni Sabah, 14.5.1960, s.1.

U-2 Uçağının pilotu Gary Powers'ın Rusların eline geçtikten sonra Moskova'da çekilmiş bir fotoğrafı ve üzerinden çıktığı iddia edilen eşyalar: Silah, mermi ve zehirli intihar iğnesi.

Resim 4: 1.5.1960, U-2 Uçağı "GRAND SLAM" uçuş plânı.

http://en.wikipedia.org/wiki/File:U2_GrandSlam.png, (3.6.2013).

Resim 5: Cumhuriyet, 21.5.1960, s.1.

Kruşçev, Paris'te yaptığı basın toplantısında bağırıp önündeki masayı yumruklarken.

Resim 6: Hürriyet, 18.5.1960, s.1.

Paris Zirve Konferansı'nı baltalayan Rus lideri Kruşçev gazetecilere izahat verirken.

Resim 7: Hürriyet, 17.5.1960, s.1.

Eisenhower: "Bana böyle yapacağını daha evvel bilseydim!.."

Resim 8: Cumhuriyet, 16.5.1960, s.1.

Bugün toplanacak olan "Dört Büyükler" bir fotomontajda bir arada.

Soldan sağa: Macmillan, Eisenhower, De Gaulle ve Kruşçev.

